

ВІЙСЬКА РОСІЙСЬКОГО ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ У ЧЕРВНЕВОМУ НАСТУПІ 1917 року

У статті розглядається бойова діяльність російських військ Південно-Західного фронту у червневому наступі 1917 року на українських землях під час Першої світової війни. Проаналізовано праці, у яких різною мірою висвітлюється дане питання, умови підготовки та проведення наступу, простежено участь військ у бойових діях на фронті та вивчено їх внесок у результати боїв.

Ключові слова: Російська армія, Перша світова війна, кампанія 1917 р., армія, корпус, дивізія, піхота, артилерія, авіація.

Постановка проблеми та її актуальність. Бойова діяльність російських військ Південно-Західного фронту під час наступу у червні 1917 р. залишається недостатньо висвітленою. А між тим вона займає помітне місце в історії Першої світової війни та воєнній історії України. Її поглиблене вивчення дозволить розширити обсяг знань про тогочасні події, врахувати уроки революційних змін 1917 р. у тодішній діючій армії, а відтак, і в ході розбудови національних збройних сил у теперішній час. Тому наявний військовий досвід столітньої давнини продовжує привертати увагу дослідників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Опрацювання даної теми здійснено у спеціальних наукових працях. Загальний перебіг бойових дій висвітлено у доробку А. М. Зайончковського [1, 12]. Він робить висновок, що з точки зору стратегії ці події з російської сторони не дають матеріалів для того, щоб на них зупинятися [1, с. 84]. Більш детально перебіг червневого наступу висвітлено у 7-й частині «Стратегічного нариса війни 1914 – 1918 рр.», підготовленій цим же автором [1].

Загальні оцінки щодо дій всього Південно-Західного фронту в цілому даються у працях радянських дослідників.

Науменко Андрій Олегович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, начальник науково – дослідної лабораторії кафедри морально – психологічного забезпечення діяльності військ (сил), Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ.

Остаточний неуспіх червневого наступу вони пов'язують із небажанням військ воювати, а також неможливістю забезпечити його несподіваність. На бойовій діяльності військ вони не зупиняються, приділяючи увагу лише загальному ходові військових подій червня 1917 р. Слід також зауважити, що у працях радянських дослідників досить точна хронологія подій [3, 22]. Проте зазначимо, що у СРСР історики були позбавлені можливості поглиблено вивчати саме воєнну героїку 1917 р., оскільки перебували під потужним ідеологічним впливом, який дозволяв висвітлювати тогочасні події лише у контексті революції.

Приділяє увагу цим подіям історіографія російської білої еміграції. О. Будберг вдало визначив внесок російського фронту у кампанії 1917 р. та його значення [5]. М. Головін в цілому коротко висвітлює хід подій і визначає рівень підготовки наступу [9]. А. Керсновський, розкриваючи наступ червня 1917 р., лише коротко згадує приклади звитяги окремих військових частин, що у працях радянських дослідників майже не зустрічаються [16].

Сучасні дослідники певною мірою намагаються заповнити цю прогалину. Зокрема, побачили світ окремі статті та збірники матеріалів, біографічні довідники, які висвітлюють роботу вищого командування та бойову діяльність військ у 1917 р. Українська історична наука також зробила помітні кроки у цьому напрямку, різноаспектно розкриваючи події 1917 р. [6, 13, 14, 21]. В цілому ж історіографія даного питання розкриває переважно бойову діяльність армій і подекуди корпусів, дивізії ж і полки залишаються поза увагою дослідників. Відтак, можна стверджувати, що бойові дії військ Південно-Західного фронту у червні 1917 р. недостатньо опрацьовані науковцями.

Важливий матеріал для дослідження міститься у мемуарах воєначальників Першої світової війни, зокрема О. Бруилова, Б. Геруа, Е. Людендорфа та інших [4, 8, 19]. Цінні відомості надаються білоемігрантськими виданнями, зокрема журналом «Военная быль». Зокрема для опрацьовання даної статті використано праці В. Кочубея [17, 18]. Українські діячі, а саме Д. Дорошенко, В. Кедровський і

М. Галаган, наводять цікаві спостереження у своїх спогадах [7, 10, 11, 15]. Ці праці також певною мірою допомогли у висвітленні військових подій червня 1917 р. В цілому науковий доробок у поєднанні з вказаними та іншими джерелами дають можливість дослідити дане питання.

Мета та завдання статті полягає у висвітленні та аналізі бойових дій військ Південно-Західного фронту під час проведення наступу у період з 18 червня (1 липня) по 30 червня (13 липня) 1917 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. На 1917 рік кожна з воюючих країн виношувала свої потаємні плани. Німецьке командування обрало оборонну тактику, керівництво Антанти – наступальну [21, с. 15]. Союзні держави вимагали від Росії негайного наступу. В свою чергу, Тимчасовий уряд у Петрограді не збирався ухилитися від цієї вимоги. При цьому терміни наступу неодноразово переносилися на всіх фронтах. Головна причина полягала у настроях військ, які вже не бажали воювати [22, с. 356-357]. Начальник штабу Верховного головнокомандувача генерал О. Лукомський вказував, що російські зобов'язання перед союзниками примушували росіян зовсім не відмовлятися від активних дій. Сподівання на успіх, хоча б і при короткому ударі, давала велика перевага їх сил на ділянці удару порівняно з силами противника, яка виражалася у середньому співвідношенні 4 : 1, і велика перевага в артилерії, в т. ч. і важкій [6, с. 131].

Командуючим фронтом був генерал О.Є. Гутор. Він характеризувався як «...бойовий генерал. Мало сидів в своїй ставці в Кам'янці, а все перебував на самому фронті» [11, с. 125]. Також зазначається, що у Гутора були гарні військові якості: живість, рухливість, здатність прийняти розумне рішення, вміти на ньому наполягти і, якщо потрібно, ризикнути [8, с. 180]. Отже, цей військовий керівник відповідав своєму призначенню. Південно-Західний фронт включав чотири армії, а саме: Особливу генерала П. С. Балужева – XXXI, XLVI, XXXIX армійські і IV кінний корпуси, розтягнуті у Поліссі; 11-у генерала І. Г. Ерделі – I-й Туркестанський, V-й Сибірський, XXXII-й, XVII-й, XLIX-й, VI-й армійські і

VII-й кінний корпуси – в районі Дубно – Броди; Командувача 11-ї армії генерала І. Г. Ерделі сучасники вважали гарним військовим [8, с. 180]. 7-у генерала Л. М. Бельковича – ХLI, XXXIV, XXII армійські, VII Сибірський, III Кавказький корпуси – в долині Гнилої Липи; і 8-у генерала Л. Г. Корнілова – XXXIII, XII, XVI армійські корпуси на Дністрі і Задністров'ї, XI, XXIII і XVIII корпуси в Буковинських Карпатах [13, с. 57, 73, 99, 137, 234; 16, с. 279].

Військам фронту було поставлено завдання розбити противника, що стояв на шляху до Львова. Головний удар завдався силами 11-ї і 7-ї армій на ділянці Поморяни, Бережани у загальному напрямку на Львів. 8-а армія, що забезпечувала операцію з боку Карпат, завдавала допоміжного удару своїм правим флангом на Калуш, Болахів. Особлива армія мала скувати противника, не допускаючи перекидання його сил на львівський напрямок. Атака призначалася на 18 червня (1 липня) [22, с. 358]. Це була третя спроба росіян захопити Львів за всю війну. Перша спроба у 1914 р. була успішною. Потім, після Великого відступу 1915 р., росіяни під час славетного Брусиловського прориву до Львова не дійшли. І от влітку 1917 р. мала місце третя спроба.

У період підготовки наступальної операції Південно-Західного фронту у смузї довжиною 100 км було зосереджено разом з фронтовими і армійськими резервами 32 піхотних і 8 кінних дивізій, які підтримувалися 1 114 гарматами. Таке скупчення сил і засобів дозволяло довести щільність наступаючих до 2 – 2,5 дивізій і 30 – 35 гармат на 1 км фронту. На ділянці прориву 7-ї армії щільність артилерії сягала 44 гармати на 1 км фронту, включаючи важку артилерію особливого призначення, що вперше брала участь у бойових операціях [22, с. 358]. Особлива увага зверталася на розробку артилерійського вогню. Цим займався здібний артилерист полковник Ф. Кірей [8, с. 184]. Управління артилерією було повністю централізовано. З метою забезпечення більшої дієвості її вогню використовувалися найновіші для того часу органи звукової, світлової та топографічної розвідки, а також авіація [22, с. 358]. Б. Геруа свідчить, що відносно кількості зосереджених для атаки сил вдалося

досягти арифметичної переваги у піхоті майже удвічі. «Але поправкою до арифметики на користь наших противників було те, що вони не відзначали, як ми, свято революції» [8, с. 185]. Таким чином далекоглядні російські воєначальники, а таких в армії було не так уже й мало, все ж розцінювали вплив революційного фактора на настрої російських військ як негативний. В недалекому майбутньому вони не помилилися в оцінці своїх військ і військ противника.

Проводилися й інші заходи. Д. Дорошенко зазначає: «По фронті їздили комісари і виголошували промови на тему про необхідність наступати, подолати ворога і цим закінчити війну та закріпити «надбання революції». При цьому він же вказує і на українські сподівання: «Ми, українці, тепер також бажали цього успіху: була думка, що коли вдасться захопити всю Галичину, то вже вдержимо її в своїх руках, і тоді справді Галичина приєднається до вільної України у вільній Росії» [11, с. 131]. У зв'язку з цим Голова Українського Генерального Військового комітету С. Петлюра навіть видав відозву, в якій закликав: «припинити наступ німців і не пускати їх на нашу землю... як одженемо німців, як зупинимо наступ їх, то спасемо Україну, спасемо нашу землю, наше хазяйство, наших дітей, батьків і жінок, нашу волю, наше право на вільне життя. Коли ж нічого не будемо робити в цій справі, то неславно загинемо і загубимо Україну. Проклянуть нас діти наші і не признає нас Україна за своїх синів». Цей заклик таки вплинув на настрої вояків-українців. Д. Дорошенко вказує, що в ході наступу українці билися якнайкраще, що визнавалося командуванням і в подальшому змінило його погляд на українізацію військ [10, с. 369].

А. Зайончковський підсумовує, що літній наступ 1917 р. пройшов загалом під знаком мітингів, умовлянь і повного в цьому відношенні єднання між Керенським і командирами, що вели війська у бій з частим прикриттям командирів комісарами і комітетами [1, с. 69]. О. Брусилов свідчить, що: «при об'їзді Юзфронту Керенським його майже скрізь приймали гаряче і багато йому обіцяли. Але коли дійшло до справи, то, взявши спочатку окопи противника,

війська затим наступного дня повернулися назад, оголосивши, що оскільки анексії і контрибуцій вимагати не можна і війна до переможного кінця неприпустима, то вони і повертаються на свої старі позиції» [4, с. 277]. Безпосередньо у частинах ситуація носила майже критичний характер. Майбутній гетьман України, а тоді командир XXXIV-го армійського корпусу (у подальшому – 1-го Українського) генерал-лейтенант П. Скоропадський писав: «Озвірілі солдати мітингували, збившись у натовп. Необхідно було в'їжджати або входити у середину юрби і переконувати. ...» [23, с. 58]. М. Галаган свідчить «Наш 18-й Заамурський полк, ..., частинно зовсім відмовився йти в наступ, частинно був розтрощений» [7, с. 238]. На час початку наступу переважна більшість російських військ була саме у такому стані та у командування мало залишалось сподівань, що цю ситуацію вдасться виправити. Заходи пропаганди, що проводилися у військах, за невеликим винятком, бажаних результатів не дали.

Тим не менше наступ розпочався. 16 (29) червня артилерія Південно-Західного фронту відкрила вогонь по позиціях австро-німецьких військ. Артилерія буквально знищила всі укріплення противника. Тільки тоді рушила російська піхота вперед, при чому сам наступ у сфері вогню противника вівся головним чином тільки відбірними частинами [9, с. 471]. 18 червня (1 липня) в атаку було кинуте піхоту 11-ї і 7-ї армій. Перші два дні принесли наступаючим певний тактичний успіх. На окремих ділянках було захоплено 2-3 лінії окопів противника. Е. Людендорф, характеризуючи російський наступ, вказує, що він супроводжувався великим розходом бойових припасів, атаки провадилися щільними масами. Він же твердить, що австро-угорські війська масово здавалися у полон. Там, де були розташовані австро-угорські війська, російський наступ мав успіх, а де німецькі і турецькі – ні [19, с. 434].

Разом з тим, XLIX корпус 11-ї армії оволодів с. Коржилів, а XVII – с. Пресовці. Армія мала міцно утримуватися лівим флангом на лінії Конюхи-Бишки і розвивати прорив у

загальному напрямі на Жабін. У бій вводиться і I гвардійський корпус (з резерву фронту), якому наказано було оволодіти Жабинськими висотами. VI корпус міцним ударом поблизу Конюхів прорвав фронт 25-го австро-угорського корпусу на стику II австро-угорської та Південної німецької армій. VI корпус складався з п'яти дивізій (4-ї, 16-ї, 151-ї, 155-ї і 2-ї Фінляндської), проте весь тягар операцій ліг на дві його корінні дивізії, особливо на 4-у. Було взято 5000 полонених і 10 гармат [16, с. 284]. А. Керсновський наголошує на діях 4-ї дивізії, не згадуючи про інші, а між тим 155-а піхотна дивізія генерал-майора М.П. Коломенського (617-й Зборівський, 618-й Тернопільський, 619-й Золочівський, 620-й Ново-Алексинський піхотні полки), за даними В. Кедровського, втратила $\frac{3}{4}$ свого складу, але з честю вийшла з тяжких обставин [13, с. 504; 14, с. 860; 15, с. 273]. В. Кедровський свідчить: «Про героїство її писала вся російська преса; було надруковане не одне похвальне урядове повідомлення командування про її знамениті бої, але ніде жодним словом не було згадано, що то українська дивізія, в якій москалів не було». Він же свідчить, що коли національні частини провадили наступ, то у спину їм стріляли вояки вже розкладених російських частин, що перебували під потужним пропагандним впливом більшовиків [15, с. 273-274].

Під час наступу активно діяла авіація, зокрема 17 (30) червня 1-й бойовий загін С. М. Нікольського, що складався з трьох літаків – «Київський», 14-й і 15-й здійснив бойовий виліт. Першим полетів 14-й, придушуючи кулеметним вогнем вогонь зенітної артилерії. Крім того, ця група зкинула бомби на станцію Липиця-Дальня, і знищивши все, що там знаходилося, повернулася на свій аеродром [20, с. 129, 288-289]. Загалом пілоти виконували по 2-3 вильоти на день, а деякі і по 4-5. Відзначився і 7-й авіаційний загін винищувачів корнета Ю. Гільшера. В результаті успішних дій цього підрозділу літаки противника часто змушені були вертатися назад, так і не виконавши

завдання. Особливо у цих боях відзначилися прапорщик Янченко і поручик Макейонок. Вже на другий день наступу, 19 червня (2 липня), прапорщик Янченко збив ворожий літак-корегувальник, чим значно ускладнив завдання важкої артилерії противника, яка завдавала значних втрат російським військам [2, с. 44].

19 червня (2 липня) генерал Ерделі завдав сильного удару XLIX корпусом генерала В. І. Селівачова по 9 австро-угорському корпусові під Зборовом. Генерал В. І. Селівачов характеризувався сучасниками як спритний, розумний та енергійний начальник [8, с. 186]. У XLIX армійський корпус входили 4-а і 6-а Фінляндські стрілецькі, 82-а піхотна дивізія і Чехословацька бригада полковника Троянова. 4-а Фінляндська дивізія завдала удару по 32-й угорській і 223-й німецькій піхотній дивізіям і чехословаки – по 19-й австро-угорській дивізії, що значною мірою складалася з чехів. Фінляндські стрільці взяли сильно укріплену гору Могила. Особливо відзначився 13-й Фінляндський стрілецький полк полковника Папчинського, що взяв 1500 полонених і 6 гармат. Чехи відкинули у тричі сильнішого противника і взяли 6000 полонених і 15 гармат (втративши 150 вбитими і 1000 пораненими з 5000). 22 червня (5 липня) частини XVII і XLIX корпусів знов атакували, але не домоглися значних успіхів. Було захоплено 17 офіцерів і 1032 солдати [16, с. 283-284]. 11-а армія у Зборівському бойовищі 18 – 22 червня (1 – 5 липня) захопила 300 офіцерів, 18 500 солдатів, 31 гармату і 33 кулемети [8, с. 191].

Разом з тим, як свідчив генерал О. Лукомський, на фронті 11-ї армії багато частин проявили велику звитягу, але розвинути успіх не могли, оскільки частини, що атакували, швидко виснажувалися і виявляли повну нездатність до продовження операції, а у частинах, які мали змінити і зайняти вихідне положення для подальшого наступу, виявилися неприпустимі у військовій справі порядки, коли частина замість того, щоб швидко і безумовно виконати відданий їй наказ, займається обговоренням, наскільки той наказ підлягає виконанню. Дорогоцінний час спливав, противник підсилювався і перегруповувався [6, с. 132].

7-а армія також у перший день боїв мала звичайний для початку прориву успіх на фронті Шибалин-Посухів, але зустрічний сильний спротив противника, а потім і ряд контратак припинив дальше просування і навіть примусив росіян на правому фланзі поблизу Шибалина відійти у вихідне положення. На 19 червня (2 липня) армії наказано було відновити положення на фронті Шибалин-Посухів і зосередити зусилля на західному березі Золотої Липи на фронті Посухів-Ольховець [1, с. 69]. Війська 7-ї армії витримали впертий і успішний бій 18 – 19 червня (1 – 2 липня), у якому прорвали фронт противника під Диким Ланом і завдали поразки 25-му німецькому резервному корпусові під Бережанами. Як і в 11-й армії, у бій було введено тільки 3 корпуси [8, с. 192]. Честь цих успіхів значною мірою належить частинам XXXIV армійського корпусу генерал-лейтенанта П.П. Скоропадського, що складався з 23-ї піхотної, 19-ї Сибірської, 104-ї і 153-ї піхотних дивізій. Незважаючи на жорстокий спротив 15-ї і 24-ї резервних німецьких дивізій, корпус захопив три лінії німецьких позицій і таким чином у його руки перейшов увесь масив «Дикі Лани», що перекрили противнику підходи до Бережан. Тут відзначився 416-й Верхньодніпровський полк полковника Я.Г. Гандзюка, який особисто очолив атаку полку. Ці дії Верхньодніпровців захопили і решту частин 104-ї дивізії та деякі інші сусідні [17, с. 19]. Проте дана атака коштувала корпусові великих втрат, переважно тому, що інші війська в наступ не пішли. Три дні корпус утримував захоплені позиції противника. Коли ж німці підвезли свіжу 241 дивізію і направили свій контрудар у відкриті фланги корпусу, Скоропадський наказав відійти у вихідне положення [18, с. 23-24]. Тим часом XXII корпус (3-я і 5-а Фінляндські стрілецькі дивізії) спочатку збив 15 турецький корпус, але турецькою контратакою був повернутий у вихідне положення. Всього ж у перші два дні наступу 7-а армія взяла 23 офіцери і 198 солдатів полоненими. 24-а німецька резервна дивізія, яку розбила 3-я Заамурська, була знята з фронту. Німці втратили 5 454 бійців, з них 1982 полонених (22 %), а

турки — з 2 526 бійців тільки 191 полоненого (8 %). А. Керсновський вважає це доказом високої боездатності турецьких військ [16, с. 285].

Але потім просування припинилося. Війська почали обговорювати накази і мітингувати. Спроби відновити активні дії не дали позитивних результатів [22, с. 359]. Генерал О. Лукомський доповідав, що на фронті 7-ї армії, де прийшлося зустріти переважно німців, частини негайно, від одного тільки артилерійського вогню і при перших спробах противника здійснити контратаки, відійшли майже по всьому фронту у вихідне положення, і повторити атаку вже не могли протягом всього подальшого часу [6, с. 131]. 23 червня (6 липня) 11-а армія після артилерійської підготовки знов перейшла в наступ і мала незначний тактичний успіх. На цьому все зупинилося. 24 червня (7 липня) командарм почав перегрупування, яке мало закінчитися на ранок 27 червня (10 липня) для нової атаки [1, с. 69].

Несподіваний успіх випав на долю 8-ї армії генерала Л.Г. Корнілова. III австро-угорська армія генерала К. Терстянського фон Надас, що протистояла Корнілову налічувала 6,5 піхотних і 1 кінну дивізії у своїх 26-му і 13-му корпусах. У командувача VII австро-угорської армії Г. Кьовесса фон Кьовесгаза було 11 піхотних і 3,5 кінних дивізії [16, с. 286]. Е. Людендорф вказує, що австро-угорські війська подалися назад; щойно прибула свіжа німецька дивізія намагалася зупинити відступ, але була захоплена загальним потоком [19, с. 434].

23 червня (6 липня) 8-а армія прорвала оборону противника південніше Станиславова, а 25 червня (7 липня) — північніше цього ж міста. 23 червня (6 липня) XVI корпус (41-а, 47-а, 160-а піхотні, 7-а і 9-а кінні дивізії) почав допоміжну атаку і збив противника з його передових позицій, захопивши їх на фронті Ляховці-Дзвиняч і від Яблонки уверх по р. Бистриця. Тут корпус наступного дня відбив усі контратаки, а 25 червня (7 липня) почав наступ і XII корпус під проводом генерала В.А. Черемісова. Шість його дивізій (11-а, 19-а, 56-а, 117-а, 164-а піхотні та 1-а Заамурська прикордонна) вдало прорвали передову, проміжну і головну

позиції противника на всьому фронті від Ямниці до Загвоздя. В боях 26 червня (8 липня) було розбито новоприбулі німецькі підкріплення і відкинуто XIII корпус. Південна німецька армія спішно загнула свій правий фланг. Росіяни захопили 28 гармат і більше 7 000 полонених [1, с. 70; 13, с. 221; 16, с. 286-287; 22, с. 359].

Прорив 8-ї армії швидко розвивався і у ньому, крім XII корпусу, взяли участь також на його правому фланзі XXXIII корпус і на лівому – XVI. Увечері 27 червня (10 липня) на правому фланзі росіяни зайняли Галич і лінію р. Лімниці до Калуського шосе; на лівому фланзі XVI-й корпус зайняв лінію Невочин–Пороги. 28 червня (11 липня) зайнято Калуш. Зранку 28 червня (11 липня) 164-а піхотна дивізія, прикриваючись садами, без пострілу увійшла в Калуш. Німецькі війська, заскочені зненацька, втекли за Лімницю, знищивши переправи. 164-а дивізія взяла більше 1000 полонених і 13 гармат [16, с. 287]. На 30 червня (13 липня) російські війська просунулися до лінії Копанка–Мостиська–Довге–Камінь–Небилів–Грінки. На цей час наступальний порив армії згас, війська перепилися у Калуші, а противник встиг перекинути сюди резерви, і успіх 8-ї армії припинився. Цим закінчується перший період літніх операцій Південно-Західного фронту [1, с. 71, 73].

На 1-2 (14-15) липня наступ росіян завмер остаточно [9, с. 472]. При цьому три їхні армії втратили 1 222 офіцерів і 37 500 солдатів, що складало 14 % всього складу [6, с. 132]. М. Головін вказує, що порівняно з втратами, які витримувала Російська армія до революції, ці цифри не є великими. Але, справа полягає в тому, продовжує він, що ці втрати мають бути віднесені винятково на долю відбірних частин і тих нечисленних полків піхоти, котрі встояли від хвороби розкладу. В цьому разі наведені цифри великі, оскільки вони означають майже повне знищення всіх елементів обов'язку і ладу, силою яких командний склад міг ще якось підтримувати в армії хоча б незначний порядок. З вибуттям цих елементів 7-а, 8-а та 11-а армії перетворилися на абсолютно нестійку юрбу, готову тікати від першого ж натиску противника [9, с. 472].

Значення російського наступу у червні 1917 р. добре сформульовано у праці О. Будберга: «У червні-липні окремими ударами наших (російських – А.Н.) останніх наступів, проведених на вимогу стурбованих союзників, ми так стривожили німецьке верховне командування, що воно вирішило покінчити остаточно з Росією і цим розв'язати собі руки на Сході. Престиж наш навіть у цей час був ще настільки великий, що для виконання такої операції німці визнали необхідним і ризикнули зняти з західного фронту і перекинути проти нас шість дивізій» [5, с. 23]. Твердження О. Будберга відносно російського престижу саме на час наступу виглядає перебільшенням, адже західні союзники мали можливість скласти уявлення про дійсний стан Російської армії після Лютневої революції, проте незаперечно і те, що діяльність військ російського фронту, в тому числі і Південно-Західного, ще продовжувала мати значення для всього ходу війни, що і підтверджується поведінкою союзників, реакцією противника та наведеними прикладами дій військ.

Висновки. У 1917 р. Південно-Західний фронт продовжував мати значення для подальшого ходу війни. Це добре знали і політичні союзники тепер вже Російської республіки, а відтак і ставили новим її політичним провідникам відповідні вимоги щодо чергового наступу.

Російське командування з усією відповідальністю поставилося до підготовки наступу. Її вважають зразковою. Наступ організовувався ретельно, все було продумано до найменших дрібниць. Особливо вражає підготовка артилерії. На чолі фронту та чотирьох його армій стояли досвідчені воєначальники, які вміло керували військами. Постачання військ всім необхідним було налагоджено набагато краще, ніж у попередні роки. Ці та багато інших обставин давали військам Південно-Західного фронту значні шанси на перемогу. Проте не було враховано найголовніший чинник – морально-психологічний стан військ. Рівень військової дисципліни постійно знижувався. Війська вже були під впливом революційних свобод без обов'язків, воювати не хотіли

і не виконували накази командування, обговорюючи їх на мітингах. Фактично війська втомилися від тривалої війни і ніяка урядова пропаганда не давала у цьому відношенні позитивних результатів. Військові керівники бачили цей фактичний розвал могутньої дотепер армії, але перешкодити йому вже не могли. Тому червневий наступ 1917 р. і не досяг бажаних результатів.

Під час цього наступу яскраво проявив себе український чинник. Військові частини, згуртовані на національній основі, порівняно з іншими добре і з самопожертвою виконували свої завдання. Проте уряд і командування поставилися до українського військового руху лише як до засобу досягнення мети. При цьому внесок саме українських частин у результати боїв майже постійно замовчувався. Це свідчить про те, що Тимчасовий російський уряд нехтував українськими національними інтересами і не визнавав українських прагнень.

1. Стратегический очерк войны 1914-1918 гг. Ч. 7. Кампания 1917 г. Составил А. М. Зайончковский. – М. 1923

2. *Аверченко С.* Юрий Гильшер – один из первых асов России // Военно-исторический журнал. 2001. №8. С.38-47;

3. *Агеев А., Вержховский Д., Виноградов В. и др.* История первой мировой войны 1914 – 1918 гг. / Под ред. доктора исторических наук И.И. Ростунова. – Москва: Наука, 1975. – 712 с;

4. *Брусилов А.* Мои воспоминания: Воспоминания. Мемуары / Алексей Алексеевич Брусилов. – Мн.: Харвест, 2003. – 432 с;

5. *Будберг А.* Вооруженные силы Российской Империи в исполнении общесоюзных задач и обязанностей во время войны 1914-17 г. Режим доступа: <http://www.grwar.ru/library/Budberg/index.html>;

6. *Велика війна 1914 – 1918 рр.* і Україна: У двох книгах. – Книга 2: Мовою документів і свідчень. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2015. – 800 с;

7. *Галаган М.* З моїх споминів (1880-ті – 1920 р.): Документально-художнє видання / Передмова Т. Остапко, В. Соловійова. – К.: Темпора, 2005. – 636 с;

8. *Геруа Б.* Воспоминания о моей жизни. Т. 2, Париж, 1969;
9. *Головин Н.* Россия в Первой мировой войне / Николай Головин. – М.: Вече, 2006. – 528 с.
10. *Дорошенко Д.* Історія України, 1917–1923. В 2-х т.: Т. 1, Період Центральної Ради. – Ужгород, 1932; Нью-Йорк, 1954. – 437 с.
11. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки): Науково-популярне видання. – К.: Темпора, 2007. – 632 с.
12. *Зайончковский А.* Первая мировая война / Зайончковский А. – СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2002. – 878 с. Режим доступа: <http://militera.lib.ru/h/zayonchkovsky1/index.html>
13. *Залеский К.* Первая мировая война. Биографический энциклопедический словарь – М.: Вече, 2000. – 576 с.
14. *Залеский К.* Кто был кто в Первой мировой войне / К.А. Залеский. – М.: ООО «Изд-во АСТ»: ООО «Изд-во Астрель», 2003. – 894 с.
15. *Кедровський В.* 1917 рік. Спогади члена Українського військового генерального комітету і товариша секретаря військових справ у часі Української Центральної Ради. – Вінніпег, 1967. – 526 с.
16. *Керсновский А.* История Русской Армии. – М.: Воениздат, 1994. – Т. 4. – 338 с.
17. *Кочубей В.* Генерал Я. Г. Гандзюк // Военная былль. – март 1966. – № 78. – С. 14-17; № 79. – С. 17-21.
18. *Кочубей В.* Генерал Павел Петрович Скоропадский // Военная былль. – март 1966. – № 95. – С. 18-24.
19. *Людendorф Э.* Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг. – М.: АСТ. Мн.: Харвест, 2005. – 800 с.
20. *Никольский С.* «Муромцы» в бою: Подвиги русских авиаторов / Сергей и Михаил Никольские. – М.: Ексмо: Яуза, 2010. – 384 с.
21. *Перша світова війна 1914 – 1918 рр. і Україна.* Українські землі у центрі цивілізаційної кризи / Упоряд. О. П. Реєнт. – К.: ТОВ «Видавництво Кліо», 2015. – 64 с.
22. *Ростунов И.* Русский фронт Первой мировой войны. – М.: Издательство «Наука», 1976. – 387 с.
23. *Скоропадський П.* Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ-Філадельфія. – 1995. – 494 с.

Надійшла до редколегії 07.09.2017 р.

Рецензент: *Ю.В. Бураков*, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Наукового центру Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Naumenko Andriy

TROOPS OF THE RUSSIAN SOUTH-WESTERN FRONT IN THE JUNE OF THE OCCASION OF 1917

The article deals with the combat activity of the Russian troops of the Southwestern Front in the June offensive of 1917 on Ukrainian lands during the First World War. The work is analyzed in which the given issue is covered in different ways, the conditions for preparing and conducting the offensive, the participation of troops in the fighting at the front is pushed, and their contribution to the results of battles is studied.

Keywords: Russian army, World War I, campaign of 1917, army, corps, division, infantry, artillery, aviation.